V.Žulkus senkapių teritorijoje ir jos aplinkoje aptiko degto molio gabaliukų, leidžiančių daryti prielaidą, jog čia galėjo būti ir senovės gyvenvietė.

Gintautas Zabiela

RYTŲ LIETUVOS ARCHEOLOGIJOS PAMINKLU ŽVALGYMAS IR ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI

1990-1991 m. MA LII kartu su MMT ir KPI tęsė naujų archeologijos paminklų paiešką Rytų Lietuvoje (žr. ATL 1988 ir 1989 metais. V. 1990.P. 191-193,204-206). Keliuose objektuose dėl numatomų įvairių darbų atlikti minimalūs tyrinėjimai.

Anykščių rajone dvi viduramžių dvarvietes parodė R. Guobis.

Būtėnų dvarvietė, vadinama Bobkalniu, yra 350 m į šiaurę nuo Šventosios dešiniojo kranto, 250 m į pietus nuo kelio Būtėnai - Grikiapeliai ir 100 m į vakarus nuo Būtėnų kaimo kapinių. Dvarvietė užima apie 150x130 m plotą Šventosios viršutinės terasos viršuje. Jos pietinėje dalyje yra apie 50 m skersmens iki 2 m aukščio kalvelė, kurios paviršiuje kyšo apie 1 m skersmens akmenys. Ariamojoje dvarvietės dalyje surinkta XVII - XVIII a. keramikos, žaliai glazūruotų koklių su augaliniu ornamentu fragmentai, titnaginė nuoskala.

Svėdasų dvarvietė yra 350 m į vakarus nuo Svėdasų bažnyčios, 150 m į šiaurės vakarus nuo Alaušo ežero šiaurės vakarinio kranto, į šiaurę nuo Svėdasų kapinių. Ji užima apie 200x150 m dydžio, iki 4 m aukščio kalvą Svėdasos upelio kairiajame krante. Pietrytinė dvarvietės dalis užstatyta gyvenamaisiais namais. Šiaurės vakaruose, aukščiausioje dvarvietės dalyje, labai gausu plytų nuolaužų, akmenų, rasta

XVII a. koklių. Vietos gyventojas K. Morkūnas turi XVI - XVIII a. keramikos ir koklių kolekciją.

Naujasėdžio senkapis yra 2 km į vakarus nuo Vašuokėnų - Pelyšų kelio, 1,15 km į šiaurę nuo Meiluškių ežero šiaurinio kranto, Naujasėdžio miško šiaurės vakarinėje dalyje. Senkapiui panaudota apie 50 m skersmens, iki 1 m aukščio kalvelė, kurią apardė čia stovėjusi sodyba, žvyro kasimas. Šių darbų metu iki 1 m gylyje buvo randama žmonių kaulų ir monetų. Į Anykščių muziejų pateko 22 XVII a. Zigmanto III Vazos monetos bei Gustavo II Adolfo 1625 m. Rygos miesto šilingas. Iš Zigmanto III Vazos monetų 9 lietuviški 1619 - 1624 m. šilingai, 2 Žečpospolitos 1620 m. Rygos miesto šilingai bei 11 1622 - 1623 m. lenkiškų denarų (monetų priklausomybę nustatė V. Aleksiejūnas).

Ignalinos rajone rasti 3 piliakalniai ir pilkapynas. Balteniškės (Kilatrakio) pilkapyną parodė vietos gyventoja A. Bukauskienė. Pilkapynas yra 1,6 km į šiaurės rytus nuo Kilatrakio kaimo, 600 m. į šiaurės vakarus nuo geležinkelio Daugpilis - Vilnius, Ignalinos girininkijos 58 kvartalo rytinėje dalyje. Pilkapyne išliko 17 sampilų, išsidėsčiusių nežymioje aukštumėlėje, pailgame 200x500 m plote šiaurės - pietų kryptimi. Pilkapiai 6 - 10 m skersmens, iki 0,6 m aukščio. Pasakojama, kad juose rasta žirgų kaulų. Pilkapiai datuojami I tūkst. antraja puse.

Čeberakų piliakalnį 1909 m. išsamiai apraše J. Žiogas, tačiau po to jį archeologai kažkaip užmiršo. Piliakalnis yra 1,05 km į pietvakarius nuo Čeberakų kaimo, 550 m į šiaurės vakarus nuo Pasamanės ežero šiaurinio kranto, Dūkšto girininkijos Gaidės meistrijos 197 kvartalo centrinėje dalyje. Piliakalnis įrengtas šiaurinėje aukščiausioje didelės kalvos dalyje. Aikštelė ovali, orientuota šiaurės - pietų kryptimi, 60x20m dydžio, su 20-30cm storio kultūriniu sluoksniu. Piliakalnio gynybiniai įrenginiai labai apardyti. Aikštelės pietiniame pakraštyje yra 10m pločio ties pagrindu, iki 0,5m aukščio pylimas, lm žemiau, jo šlaite, yra 10m pločio

terasėlė, 1,5m žemiau kurios yra užslinkusio griovio liekanos bei antras, 6m pločio ties pagrindu, 0,3m aukščio pylimas, 2m žemiau šiaurinio aikštelės krašto, šlaite iškastas 2m pločio griovys, už kurio supiltas 4m pločio ties pagrindu, 0,2 aukščio pylimas. 2m žemiau jo yra antras griovys lm pločio dugnu ir už jo 5m pločio ties pagrindu, 0,5m aukščio antrasis pylimas. 1,5m žemiau šio pylimo yra 12m pločio terasa. Piliakalnio šlaitai iki 11 m aukščio, viršutinėje, iki 6m aukščio, dalyje dirbtinai pastatinti.

Pasamanės piliakalnis yra 700m į šiaurės vakarus nuo Dūkšto piliakalnio, 400m į pietus nuo Sokiškių piliakalnio, Samanio ežero pietvakariniame krante. Piliakalnis įrengtas apie 10 m aukščio kalvoje, kurios rytinis ir šiaurinis šlaitai statūs. Aikštelė 40x25m dydžio, orientuota šiaurės - pietų kryptimi, kiek nuolaidėjanti į vakarus. Joje kultūrinis sluoksnis sunaikintas ariant, tačiau jo fragmentai išlikę pietrytinėje piliakalnio papėdėje esančioje apie 50x50m dydžio senovės gyvenvietėje. Iki 20cm storio kultūriniame sluoksnyje rasta grublėtos keramikos šukė.

Senojo Daugėliškio piliakalnis yra 400m į šiaurės vakarus nuo kelio Zablatiškės-Tverečius, Virėkšto ežero pietrytiniame krante, Senojo daugėliškio kaimo centrinėje dalyje. Piliakalnis įrengtas atskiroje, iki 6m aukščio, statokais šlaitais kalvoje, kurią apardė kaimo sodybos, su iki 0.8m aukščio iškilimais galuose - tarsi pilimėlių liekanomis. Aikštelėje yra apie 0,5m storio kultūrinis sluoksnis su grublėta keramika.

Švenčionių rajone rasti 3 nauji pilkapynai. Ežerinčiškės pilkapiai yra 700m į šiaurės vakarus nuo kelio Švenčionys-Naujasis Strūnaitis, 250m į vakarus nuo Akulierų ežero. vakarinio kranto, į šiaurės vakarus nuo kelio į Ežerinčiškės. kaimą. Pilkapyne yra 3 pilkapiai, išsidėstę šiaurės - pietų kryptimi, 4-25m atstumu vienas nuo kito. Sampilai 8-12m skersmens, iki 0,6m aukščio. Atskiras 18m skersmens 1,4m aukščio pilkapis yra 270m į šiaurės rytus nuo

Ežerinčiškės pilkapių, kelio į Ežerinčiškę pietinėje pusėje. Pilkapiai datuojami II tūkst. pradžia.

Juodyno pilkapiai yra 1,3km į rytus nuo kelio Švenčionėliai-Reškutėnai, 900m į rytus Juodyno ežero pietinio kranto, 200m į šiaurę nuo Šaltupio upelio dešiniojo kranto. Šiame pilkapyne yra iškilę 3 pilkapiai - 2 šalia vienas kito ir trečias už 45m į pietryčius nuo pirmųjų dviejų. Sampilai 8-12m skersmens, 0.6-1.2m aukščio. Didžiausią pilkapį juosia griovys. Pilkapiai datuojami IX-XIIa.

Mielagėnėlių pilkapiai yra 950m į šiaurės rytus nuo Ilgasių ežero rytinio kranto, 300m į pietus nuo Šilabalės pelkės pietinio krašto, Žeimenos girininkijos 153kv pietinėje ir 156kv šiaurinėje dalyje. Pilkapyne yra 7 pilkapiai, išsidėstę 4-10m atstumu vienas nuo kito nedidelėje aukštumėlėje. sampilai 8-14m skersmens, 0,5-1,5m aukščio, su akmenų vainikais prie pagrindo. Didysis pilkapis ties pagrindu apjuostas duobėmis. Pilkapius nurodė T.Šidiškis. Jie datuojami I tūkst. viduriu - II tūkst. pradžia.

Utenos rajone rastas vienalaikių archeologijos paminklų kompleksas. Literatūroje Galinių (Užpalių) pilkapynas laikomas sunaikintu, tačiau 1,35km į pietus nuo Lygamiškio piliakalnio, 150m į rytus nuo Šventosios kairiojo kranto išliko 3 pilkapiai. Sampilai labai nuskleisti, 9- l0m skersmens, iki 0,4m aukščio. Suardytų pilkapių vietoje rastas 14,9cm ilgio geležinis pentinis siauraašmenis kirvis, datuojamas Va. Į rytus nuo pilkapių, abipus bevardžio upelio, apie 150x80m dydžio plote rasta Galinių neįtvirtinta gyvenvietė. Labai apnaikinto kultūrinio sluoksnio storis siekia 15cm. Gyvenvietėje aptikta lipdytos lygiu paviršiumi keramikos. Archeologijos paminklų kompleksas datuojamas I tūkst. antraja puse.

Salako piliakalnis, vadinamas Puodiakalniu (Zarasų raj.), yra 2,05km į pietryčius nuo Salako pilkapių, 1,7km į šiaurės vakarus nuo Salako bažnyčios, 220m į vakarus nuo kelio Salakas-Švedriškė. Piliakalnis įrengtas aukštumos kyšulyje.

Aikštelė beveik keturkampė, pailga šiaurės -pietų kryptimi, 30x20m dydžio. Jos šiaurinėje pusėje supiltas 18m pločio ties pagrindu, 5m pločio viršuje 2m aukščio pylimas. Šlaitai statoki, iki 12m aukščio. Piliakalnis labai apardytas arimų, datuojamas II tūkst. pradžia.

Į šiaurės rytus nuo Mažulonių (Ignalinos raj.) piliakalnio surasta dar apie 0,5ha ploto papėdės gyvenvietės dalis. Saliečių piliakalnyje (Ukmergės raj.), kurio išlikę tik liekanos, aptiktas pilko smulkiagrūdžio akmens apvalia pentimi kirvukas su skyle kotui. Jo ilgis 13cm, ašmenų plotis 4,5cm. tarp Saliečių ir Laičių (Plačiavos) piliakalnių (atstumas tarp jų 1,8km) per pelkes ėjusi kūlgrinda. Ji rasta melioruojant pelkes. Akmenimis grįsto kelio plotis buvo apie 2m. Lygumų (Švenčionių raj.) pikapiai buvo apie 200m į pietus nuo Vajuonio ežero pietinio kranto, smėlingoje vietoje. Čia būvę keli sampilai sunaikinti 1915m.

Ariamoje Sokiškių (Ignalinos raj.) piliakalnio papėdės gyvenvietės dalyje vėl surinkta lipdytos brūkšniuotos (17 vnt.), grublėtos (21) bei lygiu paviršiumi (32) keramikos, rastas 3,1cm skersmens molinis dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukas ir kito panašaus verpstuko fragmentas. Pilnai suartoje apie 4,5ha ploto Papilių (Rokiškio raj.) piliakalnio papėdės gyvenvietėje irgi surinkta lipdytos graublėtos ir lygiu paviršiumi keramikos (jos tarpe puoštos įstrižinių įkartėlių ornamentu), rastas geležinis įmovinis 15,2cm ilgio ietigalis lauro lapo formos plunksna, datuojamas VI-VIIIa.

Bartkūnų piliakalnio pylime (Ukmergės raj.) užfiksuotos 1991m.vaikų iškastos 2,5x1,5m dydžio, iki 1m gylio duobės sienslės. Pylimas piltas mažiausiai per du kartus. Po viršutiniu 40cm storio gelsvo žvyro sluoksniu prasideda tamsiai pilkas (giliau rusvas) žvyras. 1990ra. Daugailių (Utenos raj.) piliakalnio centrinėje dalyje čia stovėjusiai XVII-XIXa. bažnyčiai pažymėti statomo kryžiaus vietoje ištirtas $1m^2$ dydžio šurfas, rasti iš akmenų krauti apdegę bažnyčios

pamatų akmenys, 1764m. Kurliandijos vietininko Ernesto Birono šilingas (monetos priklausomybę nustatė V.Aleksiejūnas), griautinis palaidojimas. Piliakalnio kultūrinis sluoksnis bus sunaikintas statant bažnyčią.

199 lm. iškasus 20 šurfų Pakalnių (Utenos raj.) piliakalnio pietinėje papėdėje, po 30-105cm storio užslinkusiais sluoksniais, surasta nežinoma papėdės gyvenvietės dalis. Ji užima apie 250x30m dydžio plotą, esantį aukštumėlėje tarp piliakalnio ir šlapių pievų.

Gintautas Zabiela

ŽVALGOMIEJI ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI ANYKŠČIU APYLINKĖSE

1990-1991 m. MA LII Anykščių apylinkėse tyrinėjo nemažai neaiškių archeologijos objektų. Didžiojoje dalyje tyrinėtų vietų archeologinės medžiagos nerasta, tačiau paskiruose objektuose aptikta senojo apgyvendinimo bei laidojimų liekanų.

1968 m. Anykščių vienkiemių teritorijoje kasant duobę suardytas IV a. griautinis moters kapas, iš kurio radiniai (žalvarinė antkaklė su kilpele ir kabliuku, 4 juostinės pusapvalio skersinio pjūvio apyrankės) pateko į VIEM. (Inv. Nr. 484: 1-5). Minėta vieta yra 500 m į šiaurę nuo Liūdiškių piliakalnio, 400 m į pietus nuo Anykščių-Rubikių plento, 200 m į šiaurę nuo Anykščių-Molėtų plento, Girelės miško šiaurinėje dalyje. Tai šiaurės-pietų kryptimi pailga, 80x40 m dydžio, 1 -3 m aukščio smėlėta kalvelė. Jos pietinėje dalyje ištirtas bendras 46 m^2 dydžio plotas, aptikti neįtvirtintos gyvenvietės pėdsakai. Įžemyje išliko 6 apvalios 20-30 cm skersmens, 10-15 cm gylio duobutės, užpildytos pilku smėliu su pelenais ir angliukais. Vienoje duobutėje rasti gyvulio dantys. Duobučių aplinkoje rastos 2 nedaug brūkšniuotos ir 1 lygiu paviršiumi lipdytos šoninės šukės. Keramika 0,5-